

คุณค่าและบทบาทของเรื่องเล่าผีปู่และย่าและในหมู่บ้านป่าจี้

ในบทที่ 4 ได้กล่าวถึงการใช้เรื่องเล่าผีปู่และย่าและของชาวบ้านป่าจี้ จะเห็นว่า เรื่องเล่าผีปู่และย่าและนี้ถูกใช้ในสังคม ในแง่นี้ เรื่องเล่าไม่ได้เป็นเพียงผลผลิตทางคติชนเท่านั้น แต่รวมไปถึงกระบวนการทางคติชนด้วย ชาวบ้านป่าจี้ให้ความสำคัญแก่สารสำคัญของเรื่องเล่าผีปู่และย่าและที่ว่า "ปู่และย่าและเป็นยักษ์กินเนื้อคน" แล้ว "พระพุทธรูปเจ้าไม่ให้ปู่และย่าและกินเนื้อคน ให้กินเนื้อควาย" เราจึงพบว่า ชาวบ้านเล่ารายละเอียดของเรื่องเล่าแตกต่างกัน มากบ้างน้อยบ้าง ในทางทฤษฎีแล้ว ไม่มีข้อกำหนดให้ใครเป็นผู้เล่าหรือผู้ฟัง แต่ในทางปฏิบัติ ผู้เล่าจะมีอายุมากกว่าผู้ฟัง หรือผู้ฟังมีอายุน้อยกว่าผู้เล่า ทั้งนี้เพราะชาวบ้านใช้เรื่องเล่านี้ อธิบายพิธีกรรม ในด้านความเป็นมาของผีปู่และย่าและและพิธีกรรมเลี้ยงผีปู่และย่าและ และมี การเล่าสืบต่อกันมาจากคนรุ่นก่อน ๆ จึงเป็นเรื่องปกติธรรมดาที่คนที่มีอายุมากกว่าเป็นผู้ที่รู้ เรื่องเล่านี้ นอกจากนั้นการเล่าเรื่องเล่านี้ยังไม่มีพิธีกรรมเล่าเรื่อง ทั้งที่มีพิธีกรรมเลี้ยงผีอยู่ และพิธีกรรมเล่าเรื่องเล่าจะเป็นทางหนึ่งที่ทำให้คนรุ่นหลังที่มีหน้าที่เล่าเรื่องในพิธีกรรม เล่าเรื่องเล่าให้คนที่มียุมากกว่าฟังได้

การที่ชาวบ้านใช้เรื่องเล่ากันในสังคม ก็เพราะพวกเขาให้คุณค่าแก่เรื่องเล่า และนำไปสู่บทบาทของเรื่องเล่าในสังคม ในบทนี้จะกล่าวถึงคุณค่าของเรื่องเล่าผีปู่และย่าและ และ บทบาทของเรื่องเล่าในหมู่บ้านป่าจี้

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

คุณค่าของเรื่องเล่าผีปู่และย่าและในหมู่บ้านป่าจี้

ดังได้กล่าวมาแล้วในบทที่ 4 ว่า ชาวบ้านป่าจี้ใช้เรื่องเล่าผีปู่และย่าและในหัวข้อ ประวัตติหรือตำนานเกี่ยวกับผีปู่และย่าและและพิธีกรรมเลี้ยงผีปู่และย่าและ ทั้งพวกเขายังใช้ เรื่องเล่านี้ในสถานการณ์ที่บุคคลถึงผีปู่และย่าและและพิธีกรรมเลี้ยงผีปู่และย่าและ แสดงให้เห็น

ว่า ชาวบ้านให้คุณค่าแก่เรื่องเล่านี้เป็นประวัติศาสตร์ บอกถึงเหตุที่พวกเขาต้องเลี้ยงผีปู่และย่าและอยู่ทุกวันนี้ว่า เพราะในอดีตปู่และย่าและเป็นยักษ์กินเนื้อคน พระพุทธเจ้าเสด็จมาห้ามไม่ให้ปู่และย่าและกินเนื้อคน แต่ให้กินเนื้อควายแทน

ก็จะทวายไว้ หื้อมีงอยู่คอยเงินปุ่น คอยสุเทพเป็นอึ้งคอยเงินลอ มีงอยู่คอยเงินอีกขา คอยเงิน ปีไหนหื้อกินควายเผือกเขาคำ แล้วหื้อย่าอยู่คอยใต้ตึงลูกสาว หื้อกินควายคำ กีบตั้ง พระเจ้าเป็นยังฮู้ว่าควายหงานงั้นนี่ก็คิกะ ควายคำกีบตั้งนี้มันดินบ่ย่ำไร่ไถ กีบมัน เหลืองอยู่หะ เอ้อ พระเจ้าเป็นนี่ก็รู้แต่รู้ว่า อันนี้ประวัติเป็น แล้วก็เป็นที่ไปอยู่อีกขา คอยเงิน กั้นว่า 13 คำ เดือน 9 นีละ 13 คำหื้อกินตงเหนือเมื่อก่อน 14 คำหื้อกินตงใต้ เผ่ เมียกินเมื่อลุน ตัวกินก่อน

ชาวบ้านจึงต้องเลี้ยงผีปู่และย่าและด้วยควาย อย่างไรก็ตาม ชาวบ้านเชื่อว่าเรื่องเล่านี้เป็น เรื่องที่เกิดขึ้นจริงตั้งแต่ต้นพระพุทธรูปเจ้ายังมีพระชนม์ชีพอยู่ แต่พวกเขาแต่ละคนมีระดับความเชื่อ แตกต่างกัน บางคนมองว่าเป็นเรื่องจริงอย่างมากจนไม่มีความสงสัยเกิดขึ้น เช่น แม่ฮุย ป. และแม่ ร. บางคนว่าเป็นเรื่องจริงที่อยู่ในระดับ "น่าจะ" เช่น พี่ อ. บอกว่า "น่าจะจริงนะ อาจารย์ ไม่งั้นคนจะตายเขะอย่างนี้เหอะ ตะก่อนคงจะมียักษ์จริง ๆ หรือใจไม่รู้"

คุณค่าดังกล่าวแสดงให้เห็นความเกี่ยวพันระหว่างเรื่องเล่าผีปู่และย่าและกับพิธีกรรม เลี้ยงผีปู่และย่าและอย่างแนบแน่น และหากพิจารณาเรื่องเล่าผีปู่และย่าและในเชิงประวัติ จากเอกสารโบราณ เราจะพบว่า เรื่องเล่าผีปู่และย่าและกล่าวถึงความเป็นมาของผีปู่และย่าและ แต่เปลี่ยนแปลงจุดเน้นเกี่ยวกับองค์ประกอบของพิธีกรรมเลี้ยงผีปู่และย่าและ ได้แก่ พระขลุ่ย และ ควาย ใน อวหาร 25 ประการ มีเรื่องเล่าดังนี้

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

อุปนิทานอันนี้บุคลาผู้มีประหยา (ปัญญา) เมื่งรู้ตั้งนี้เทอะ ยามเมื่อพระพุทธรูปเจ้าแห่งเรายังบ่ นิพพานเทอะ วันนั้นยังมีลวะสองผัวเมียกับลูกชายหนึ่ง มียสสะบริวารมากหลายนัก ถ้อยยัง มิจดาทีลิวลวะมายังงัวควายกินช้วนช้วน ที่นั้นพระพุทธรูปเจ้าแห่งเราก็หาเอาชาวเจ้าภิกษุ ทั้งหลาย (ชำระอุปมา 17 ตัวอักษร) ที่นั้นสั่งสอนเทศนาธรรมอย่าหื้อได้น่างัวควายช้ำ ที่นั้นลวะ 2 คนผัวเมียนั้นคือว่าปู่และย่าและนั้นก็ย็นดิสาธุการมากนักจึงหื้อลูกชายแห่งตนไป

บวชอยู่ในศาสนาพระพุทธเจ้าแลกับเจ้าภิกษุทั้งหลาย ภิกษุคนนั้นอยู่บ่นานเท่าใดฉันจักรักลา
 ลิกขาทพุทธวิไยบ่ได้ก็ขอลาสิกกับพระพุทธเจ้า ขอไปบวชเปเรลือยั้งคอยอุสสับพมต
 (คอสสุเทน) กับพ่อแม่แห่งตนคือว่าปู่และย่าและนั้นแล้ว ในกาลเมื่อนั้นพระพุทธเจ้าเราบ่
 บ่นิพพานเทื่อ ในเมื่อพระพุทธเจ้านิพพานไปแล้ว ในลวะสองคนฉัวเมียนั้นบ่ทันพระพุทธเจ้า
 ก็คิดมากะทำอุเจสนะทิวี่ ช่างจวควายกินเหมือนเก่า แมร์ลิตนลูกห้ามก็บ่ฟัง ที่นั้นสัณฐาน
 บ้านเมืองลวะที่นั้นก็เป้นแล้งแห้งฉิบหายตายมากนัถ ที่นั้นพระลิตนลูกนั้นจึงไปเมตตา
 รุณแสนทองคนเป็นปุว่าพ่อแม่แห่งเราช่างจวควายกินเป้นดังเก่าเราห้ามก็บ่ฟัง ก็ยังกะทำ
 มิฉฉาทิวี่อยู่ช้วน บุคลาสุไคอย่าสุมาห้ามกู กูบ่ฟังเท่าเว็นไว้แต่พระพุทธเจ้าตนเดียวแล
 ตนเป้นฉั้นนี้เยิงฉั้นไคจักตีไปเอารุณแสนทองคนปุเป้นเทอะ พระลสิเจ้าก็หนีเมื่อทันแลที่นั้น
 รุณแสนทองก็จึงฉิจาฉฉาว่าพระพุทธเจ้าก็นิพพานไปแล้ว มันจึงกะทำคายกุกุครแต่งอุบายหล่อ
 พุทธรูปองคัฉิ่งสูงได้ 8 สอก ห้ามไปไว้ที่นั้นเทอะ ว่าอันรุณแสนทองแลลวะทั้งมวลก็เอาทอง
 มาหล่อพระพุทธรูปสูงได้ 8 สอกก็ห้ามไปไว้ที่นั้น บ่หือไมหันแล้ว จึงไปเรียกลวะปู่และ
 ย่าและสองคนฉัวเมียทันแล ที่นั้นปู่และย่าและได้ยั้นว่าพระพุทธเจ้ามาเมตตาว่าอันก็ยั้นตีฉิ่ง
 แล่นมาค่วนพลันนัถ ก็มาทันพระพุทธเจ้าทองเหลืองนั้นบ่ท้วง มันก็บ่ไหว ก็ลวคหนีเมื่อเสีย
 หันแล ที่นั้นพระลสิกับรุณแสนทองจึงพร้อมเนียงกันแต่งเซาะหาช่างแต้มทั้งหลายได้มาแล้วว
 บัคนัถจักประเียชนะด้วยพระลสิพหุเจ้าสุทั้งหลายจักคิดหือจักได้บ่ได้ช่างแต้มทั้งหลายรับว่า
 สารุติฉฉิแล้ว ช่างแต้มทั้งหลายก็แต้มรูปพระพุทธเจ้าสูงได้ 8 สอก มีฉฉรังสิ 4 ประการ
 กับรูปมหาสารุติฉฉิแลมหาไมคฉฉารสูงได้ 8 สอกแลรูปพระอินทร์ รูปพระยาพรหม รูปปิษุจ
 ลักชาเทวบุตรแลนรหม 3 หน้า เป้นอันรุ่งเรืองงามฉฉิแล้วก็เอาไปหือแก่รุณแสนทอง รุณแสน
 ทองก็ยั้นฉฉิสารุการมากนัถ ก็หือร่างวัลแก่ช่างแต้มทั้งหลายเป้นอันมากหลายแล้ว เิงเดือน
 วิสาขาเพ็ง (เพ็ง) รุณแสนทองก็เอารูปพระพุทธเจ้าแลนนิมนต์พระสังฆเจ้า 19 คนไปเมตตา
 ในเค้าไมฉฉิโครที่นั้นแล้วก็ใ้ไปบอกแก่ลวะปู่และย่าและสองคนฉัวเมียนั้นมาว่า พระพุทธเจ้า
 มาที่นี้แล้วอัน ที่นั้นลวะสองคนฉัวเมียก็ค่วนรีบแล่นไปพลันนัถ ลวคหันรูปพระพุทธเจ้าอัน
 แชรวนไว้ในตันไมฉฉิโครอันลมหากนัฉไหวไปมาแลกับทั้งหมู่เจ้าภิกษุทั้งหลาย 19 คน มันใส่ใจ
 ว่าพระพุทธเจ้าแท้ มันก็ลวคนมัศการไหว้ทั้งสองฉัวเมีย คันไหว้พระพุทธเจ้าแล้วก็ลวคแล
 ย้งมิฉฉาทิวี่เสียต่อเท่าตราบ เิงกาลบัคนัฉแล

จะเห็นว่า เรื่องเล่าผีปู่และย่าและสำนวนนี้ให้ความสำคัญแก่ "พระขรรค์" ทั้งคำบรรยายเกี่ยวกับการประกอบพิธีกรรมเลี้ยงผีปู่และย่าและก็ไม่มีความเป็นองค์ประกอบ แสดงให้เห็นว่า แต่เดิมความเชื่อเกี่ยวกับผีปู่และย่าและไม่ได้เกี่ยวข้องกับควาย ที่น่าสังเกต เรื่องเล่าสำนวนนี้เข้าได้กับความเชื่อเกี่ยวกับพิธีกรรมเลี้ยงผีปู่และย่าและที่ว่า เมื่อเลี้ยงผีปู่และย่าแล้ว น้ำฝ้าน้ำฝนจะมีมาก ส่วนเรื่องเล่าใน ตำนานเชียงใหม่/พิธีเลี้ยงปู่และย่าและ เน้นองค์ประกอบของพิธีกรรมที่ควาย มีกล่าวถึงควายในเรื่องเล่า และควายเป็นองค์ประกอบที่สำคัญของพิธีกรรมเลี้ยงผีปู่และย่าและ

ที่นี้จักกล่าวถึงกินปู่และย่าและอันอยู่ยงค้อยใต้ก่อนแล ปางเมื่อพระพุทธเจ้าอรชรมานอยู่ไปเข้าสู่ปรินิพพานเทื่อ วันนั้น พระพุทธเจ้าครั้นใจว่า คุตถาคตะจักไปโปรดปิณฑสัตว์ (ป่าสัตว์) ก่อนแล ว่าอัน เทวโลกอันที่พรหมทั้งหลายมีพระยาอินทราชราชเป็นประธานคิณดีสัตถุการมากนัก แล้วคือลวดหื้อทำฝนเงินทำฝนคำคกลงมา เร็ยรายประกายปฐมาพระพุทธเจ้ามากนัก วันนั้นแล ไคเงินแลคำทั้งมวลนั้น คีไหลเข้าในดินค้อยม่อนนั้นนับเสียงแล ภควาอันว่าพระพุทธเจ้าจึงกล่าว เข้มหาอนันทะว่า คุราอนันทะภายหน้ามั้นค้อยม่อนที่นี้จักได้ชื่อว่าค้อยเงินค้อยคำว่าอันชะแล ในกาละนั้น ภควา อันว่าพระพุทธเจ้าคือลวดไปเมตตาใคร่สร้างภาม เข้มชาวทามิลละว่า บ้านเมืองที่นี้เป็นอันห่างยังสูญเสียวายคนบ่ได้คังหรือชาชาวทามิลละทั้งหลายไห้สาพระพุทธเจ้าว่า ยังมียักข์ 2 ตัวมัวเมียปรากฏชื่อว่าปู่และย่าและอยู่ค้อยเงินค้อยใต้เข้ามากำจัด ผู้คนทั้งหลายลวดควินาสฉิบหายตายไปเสียง คังอัน จึงเป็นบ้านร้างเพื่ออันแล้ว พระพุทธเจ้าได้ยินคำแห่งทมิละแล้ว พระพุทธเจ้าคือลวดไปเมตตาห้ามยังยักข์ 2 ตัวมัวเมียอันอยู่ค้อยเหนือค้อยใต้ ยักข์ทั้งสองตัวมัวเมียเชนคุตถาคตะยังดวงปุนันท่าแห่งสองอย่าได้กินคนแกมช้ำเทือะ เหตุว่า สาสนาคุตถาคตะจะมาตั้งไว้ในเมืองซีใหม่ทีนี้ เป็นมากหลายเพื่อโปรดยังปิณฑสัตว์ทั้งหลายคิคาย ท่านยักข์ทั้งหลายอย่ากินชิ้นคนแกมช้ำเทือะ ยักข์ทั้งสองมัวเมียคักกล่าวว่า บ่หื้อเมื่อเช้าทั้งสองกินคนจักหื้อเมื่อเช้ากินอันใดเล่าชาพระเจ้าคืห้ามทวันสองทีสามที ยักข์ทั้งสองมัวเมียจึงกล่าวว่า คันช้ำชอกกินแลเดือนแลคนพระเจ้าคืบ่หื้อกิน พออันเมื่อเช้าชอกกินสองปีแลคน พระเจ้าคืบ่หื้อกินคังอัน เมื่อเช้าทั้งสองมัวเมียชอกกินควายปีไหนแลสองตัวเทือะ คันอันท่านยักข์มัวเมียยังจักรักสาผู้คนแลสาสนาคุตถาคตะกั้ม ๕๐๐๐ พระวัสสา ยักข์คัชานว่า อาม เออเมื่อเช้าทั้งหลายคือาจจะรักสายังผู้คนแลสาสนาแห่งพระพุทธเจ้าคืกั้ม ๕๐๐๐ พระวัสสาได้เทียงแท้หรือแล ปน ประการ 1

เล่ารุ่งปีใหม่ เมื่อเช้าขอพระพุทธรูปเจ้าแลเจ้าภิกษุสังฆะทั้งหลายมาเมตตาเมื่อเช้าทั้งหลาย แล
เทื่อแต่เทื่อ พระพุทธรูปเจ้าค้ำป็นสิลห่าหื้อแกยักข์ทั้งสองด้ว เมียนั้นแล้ว พระพุทธรูปเจ้าสระได้จ
จากที่นั้นแล้ว

เรื่องเล่าทั้งสองสำนวนนี้ เราไม่รู้ว่าได้แพร่หลายในหมู่บ้านป่าจี้มาก่อนหรือไม่ แต่คง
จะมีเรื่องเล่าทำนองนี้แพร่หลายมาบ้าง เพราะมีร่องรอยของความเชื่อเกี่ยวกับการขอ น้ำว่าน้ำฝน
ในการประกอบพิธีกรรมเลี้ยงผีปู่และย่าแสะของชาวบ้านป่าจี้ และเรื่องเล่าคงได้เปลี่ยนแปลง
เนื้อหาจนเป็นเรื่องเล่าที่ชาวบ้านใช้เล่ากันจนถึงปัจจุบัน

อย่างไรก็ตาม ตามประวัติการประกอบพิธีกรรมเลี้ยงผีปู่และย่าแสะของชาวบ้านป่าจี้
(หรือของชุมชนแม่เหียะ) การใช้ควายทั้งตัวเลี้ยงผีปู่และย่าแสะเป็นองค์ประกอบสำคัญของพิธีกรรม
เพ็งมีในช่วงประมาณทศวรรษที่ 2500 ก่อนหน้านั้น ชาวบ้านเลี้ยงผีปู่และย่าแสะด้วยเนื้อควาย
ที่ซื้อจากตลาดเป็นกิโลกรัม มีเพียงบางปีเท่านั้นที่ชาวบ้านนำควายทั้งตัวไปเลี้ยง การเลี้ยง
ผีปู่และย่าแสะ ชาวบ้านก็นำเนื้อควายไปปรุงเป็นอาหารก่อน ไม่มีมาฆีทรงผีย่าแสะหรือผียักษ์
มากินเนื้อควายสด ๆ ต่อมาผีย่าแสะบอกชาวบ้านผ่านมาฆีว่า เนื้อควายที่นำไปเลี้ยงนั้น กินไม่อิ่ม
จะกินเนื้อควายทั้งตัว ปรุงขึ้นชาวบ้านจึงนำควายทั้งตัวไปเลี้ยง และมีมาฆีทรงผียักษ์ (บางคน
บอกว่าเป็นผีย่าแสะ) มากินเนื้อควายสด ๆ ในที่นี้เรื่องเล่าผีปู่และย่าแสะที่ชาวบ้านป่าจี้ใช้เล่า
ลู่กันฟัง ไม่ได้มีคุณค่าเพียงอธิบายความเป็นมาของผีปู่และย่าแสะและพิธีกรรมเลี้ยงผีปู่และย่าแสะ
เท่านั้น แต่เสริมให้ความเปลี่ยนแปลงของพิธีกรรมเป็นที่ยอมรับ

จากข้อมูลเกี่ยวกับการใช้เรื่องเล่าผีปู่และย่าแสะในบทที่แล้ว แสดงให้เห็นว่า ชาวบ้าน
ป่าจี้เริ่มไม่ให้ความสนใจคุณค่าของเรื่องเล่าผีปู่และย่าแสะนี้บ้างแล้ว ดังจะเห็นได้จากที่มีคนรุ่น
เด็กเล็กหรืออายุต่ำกว่าประมาณ 15 ปีบางคน และคนที่มียุ่ 21 ปีบางคน ไม่เคยได้ฟังเรื่องเล่า
นี้เลย ทั้งเมื่อผู้วิจัยพูดคุยกับชาวบ้านเกี่ยวกับพิธีกรรมเลี้ยงผีปู่และย่าแสะ มีผู้ให้ข้อมูลที่มักกล่าวถึง
เรื่องเล่าผีปู่และย่าแสะ ผู้วิจัยต้องตะล่อมถาม ในสถานการณ์เช่นนี้ ทำให้ต้องพิจารณาถึง
ความจำเป็นของชาวบ้านที่จะต้องรู้เรื่องเล่านี้ ผู้วิจัยคิดว่า มีเหตุผล 2 ประการที่ทำให้เรื่องเล่า
ผีปู่และย่าแสะลดความจำเป็นลงไปสำหรับชาวบ้าน

ประการแรก ผลของการฟื้นฟูพิธีกรรมเลี้ยงผีและย่าสะขี้มาใหม่ในประมาณ 6-7 ปีที่ผ่านมา การฟื้นฟูพิธีกรรมครั้งนี้ต่างจากการฟื้นฟูเมื่อประมาณทศวรรษที่ 2500 ครั้งนั้นเป็นการฟื้นฟูของชาวบ้านเอง แต่ครั้งหลังนี้ คนนอกเข้าไปมีส่วนอย่างมาก โดยเฉพาะนักวิชาการ หลังจากฟื้นฟูพิธีกรรมได้เพิ่มการกินเนื้อควายสด ๆ เมื่อประมาณทศวรรษที่ 2500 คนนอกชุมชนให้ความสนใจพิธีกรรมนี้ขึ้นมาบ้าง ประจวบกับกระแสอนุรักษ์วัฒนธรรมท้องถิ่นมีมากขึ้นเมื่อประมาณ 10-15 ปีที่ผ่านมา โดยเฉพาะในหมู่นักวิชาการที่สนใจวัฒนธรรมท้องถิ่น นักวิชาการเหล่านี้มักมองว่าการกระทำของรัฐเข้าไปทำลายวิถีชีวิตของชาวบ้าน และเพื่อให้คนในวงการพัฒนาได้เห็นพลังของวัฒนธรรมท้องถิ่น นักวิชาการเหล่านั้นจึงได้ศึกษาวัฒนธรรมต่าง ๆ ของชาวบ้าน พิธีกรรมและความเชื่อเรื่องผีและย่าสะขี้เป็นวัฒนธรรมอย่างหนึ่งที่นักวิชาการให้ความสนใจ ไม่เฉพาะนักวิชาการไทยเท่านั้น แต่นักวิชาการต่างประเทศก็สนใจเช่นกัน ได้มีนักวิชาการและนักศึกษาจำนวนมากเข้าไปเก็บข้อมูลที่หมู่บ้านป่าจี้ จนชาวบ้านคุ้นเคยกับการเข้าไปของนักวิชาการและนักศึกษา ในขณะที่เดียวกันก็มีสื่อมวลชนนำไปแพร่ภาพทางโทรทัศน์ ทั้งในประเทศและต่างประเทศ สถานการณ์เช่นนี้ ทำให้ชาวบ้านรู้สึกถึงความสำคัญของพิธีกรรมเลี้ยงผีและย่าสะขี้ในอีกลักษณะหนึ่ง กล่าวคือ นอกจากพิธีกรรมนี้จะเป็นพิธีกรรมศักดิ์สิทธิ์แล้ว ยังเป็นประเพณีเก่าแก่ที่คนทั่วไปสนใจ เป็นพิธีกรรมที่น่าสนใจ เพราะมีการกินเนื้อควายสด ๆ ซึ่งที่อื่นไม่มี ทั้งผู้ประกอบพิธีกรรมก็คำนึงถึงคนนอกมากขึ้นเรื่อย ๆ มีการจัดบางอย่างในพิธีกรรมซึ่งแต่เดิมไม่มีหรือไม่ทำ เช่น มีโฆษณาในงานเหมือนงานวัดทั่วไป มีการเตรียมสถานที่ให้กว้างขวางขึ้น มีเก้าอี้ให้กับคนพิเศษ แม้ผู้วิจัยเองก็ได้รับคำแนะนำจากชาวบ้านจำนวนมาก ให้นำเทปบันทึกภาพและกล้องถ่ายภาพไปถ่ายภาพ

การที่ความรู้สึกของชาวบ้านเกี่ยวกับพิธีกรรมเลี้ยงผีและย่าสะขี้เปลี่ยนไป ทำให้ความจำเป็นในการอ้างอิงประวัติความเป็นมาของผีและย่าสะขี้ลดน้อยลง เพราะพวกเขาอ้างเพียงว่าเป็นพิธีกรรมที่มีมาแต่โบราณ ตั้งแต่ "เช่นเมวยะ เช่นหมอน" (ตั้งแต่ทวด-มีมานานมาก) ก็เพียงพอ

ประการที่สอง ชาวบ้านมีความสนใจ "อดีต" ของหมู่บ้านลดน้อยลง ทำให้ความจำเป็นที่จะต้องเล่าเรื่องเล่าผีและย่าสะขี้ลดน้อยลงไปด้วย เพราะเรื่องเล่าผีและย่าสะขี้ถือเป็น "ประวัติ" หรือ "ตำนาน" อย่างหนึ่งที่เกี่ยวข้องกับหมู่บ้านและตำบลแม่เหียะ เมื่อดูจากเรื่องเล่า

จะเห็นว่า เรื่องเล่าได้โยงเอา ปู่สะย่าสะ เข้ากับสถานที่จริงในตำบลแม่เหิยะ กล่าวคือ "ปู่สะแม่สะ เป็นนี้อยู่หะ อยู่ดินคอยคำหั้น" และที่สำคัญ เรื่องเล่าผีปู่และย่าและนี้เป็นเรื่องในอดีตที่เกี่ยวข้องกับพิธีกรรมเลี้ยงผีปู่และย่าและ

เมื่อผู้วิจัยพูดคุยกับชาวบ้านถึงเรื่องราวเกี่ยวกับหมู่บ้านในอดีต มักจะได้ข้อมูลจากคนที่มียุ่ชอายุมาก รุ่นอัยหรือรุ่นพ่อรุ่นแม่ และมักได้คำชมว่า "อาจารย์ใครอัยแต่" แต่เมื่อนักคุยกับคนรุ่นเล็กเล็ก เด็กกลาง และรุ่นใหญ่กลับไม่ค่อยได้ข้อมูลนัก ทั้งทำให้พูดคุยกันน้อยลง ต้องเปลี่ยนหัวข้อเรื่องใหม่ ผู้วิจัยไม่ได้หมายความว่า คนรุ่นเด็กเล็กถึงรุ่นใหญ่ไม่รู้เรื่องราวเกี่ยวกับอดีตของหมู่บ้าน พวกเขาที่อยู่บ้าง เพราะเมื่อซักถามบางคน พวกเขาเงิบให้ฟัง เพียงแต่เนื้อหาไม่มากนัก และให้ไปคุยกับคนรุ่นอัยแทน ในที่นี้ ผู้วิจัยหมายความว่า พวกเขาไม่มีความสนใจไม่มาก

ถึงแม้ว่าเราจะพบว่า การใช้เรื่องเล่าผีปู่และย่าและของชาวบ้านปาดี้ ผู้เล่าเล่าเรื่องเล่าผีปู่และย่าและให้ผู้ฟังฟัง โดยที่ผู้ฟังไม่ได้เรียกร้องให้ผู้เล่าเล่าให้ฟัง แต่สถานการณ์ที่เป็นอยู่ ผู้เล่าก็ประเมินอยู่ว่า ผู้ฟังจะฟังเรื่องเล่านี้หรือไม่ หรือผู้เล่าเคยเล่าให้คนรุ่นหลังฟัง แต่คนรุ่นหลังไม่สนใจจริง จึงทำให้มองว่าคนรุ่นหลังไม่สนใจ กรณีที่ผู้วิจัยพบ คือ แม่อัย ก. แกบอกว่ "ละอ่อนเป็นบ่สนใจ" และเมื่อถามว่า เคยเล่าให้หลานฟังหรือไม่ แกบอกว่ ไม่เคย กรณีนี้เป็นการประเมินของผู้เล่าว่า หลานไม่สนใจเรื่องเล่านี้ จึงไม่เล่าให้ฟัง

จากที่กล่าวมาข้างต้น จะเห็นว่า ชาวบ้านปาดี้ให้ความสำคัญแก่คุณค่าของเรื่องเล่าผีปู่และย่าและน้อยลงบ้างแล้ว และสถานการณ์นี้มีความเกี่ยวข้องกับบริบททางสังคมของหมู่บ้าน พิธีกรรมเลี้ยงผีปู่และย่าและไม่ได้เกี่ยวข้องกับชาวบ้านปาดี้และชาวบ้านหมู่บ้านอื่นในตำบลแม่เหิยะเท่านั้น แต่มีนักวิชาการ นักศึกษา สื่อมวลชน และคนทั่วไปที่สนใจต้องการ "ดู" พิธีกรรมนี้ เข้ามาเกี่ยวข้องกับตัว ทำให้ชาวบ้านต้องสัมพันธ์กับคนนอกชุมชนมากขึ้น การเข้ามาของคนนอกทั้งที่สนใจพิธีกรรมเลี้ยงผีปู่และย่าและและสนใจหมู่บ้านปาดี้ มาพร้อมกับกระแสอนุรักษ์วัฒนธรรมท้องถิ่น และกระแสอนุรักษ์วัฒนธรรมท้องถิ่นนี้ ทำให้ชาวบ้านรู้สึกว่ หมู่บ้านของพวกเขามีคุณค่าต่อคนนอกมากขึ้นกว่าแต่ก่อน เพราะในหมู่บ้านมีบ้านเรือนไทยล้านนาโบราณ ซึ่งเคยเป็นที่ให้นักท่องเที่ยวได้ชม มีพิธีกรรมเลี้ยงผีปู่และย่าและ อันเป็นประเพณีเก่าแก่ สิ่งที่น่าสังเกต คือ ในขณะที่ชาวบ้านเห็นความสำคัญของ "ประเพณีเก่าแก่" แต่ความสนใจเกี่ยวกับ "อดีต" ของประเพณี

เก่าแก่นั้นกลับลดน้อยลง คงเป็นเพราะกระแสนุรักษ์วัฒนธรรมท้องถิ่นที่แพร่หลายในประเทศไทย เน้นที่การรื้อฟื้นประเพณีที่สูญไปและรักษาประเพณีที่กำลังจะสูญไป มีเพียงแต่นักวิชาการและนักศึกษาที่เข้าไปสืบค้นความเป็นมาของพิธีกรรมเลี้ยงผีปู่และย่าและอันเก่าแก่ แต่ก็ยืนยันว่าเป็นกิจกรรมของนักวิชาการและนักศึกษา แต่สำหรับคนนอกอื่น ๆ ไม่ได้ให้ความสนใจในเรื่องนี้ เราจึงเห็นว่า โฆษกในพิธีกรรมเลี้ยงผีปู่และย่าและไม่เห็นความจำเป็นต้องเล่าเรื่องเล่าผีปู่และย่าและให้คนฟัง ทั้งที่เรื่องเล่านี้มีคุณค่าในด้านอธิบายความเป็นมาของพิธีกรรมเขาเพียงบอกว่าเป็น "ประเพณีเช่นตะกอน"

กล่าวโดยสรุป ชาวบ้านป่าจี้ให้คุณค่าแก่เรื่องเล่าผีปู่และย่าและในแง่ที่เป็นประวัติศาสตร์อธิบายความเป็นมาของผีปู่และย่าและและพิธีกรรมเลี้ยงผีปู่และย่าและ การใช้เรื่องเล่าผีปู่และย่าและจึงมีขอบเขตในสถานการณ์เกี่ยวกับผีปู่และย่าและและพิธีกรรมเลี้ยงผีปู่และย่าและดังได้กล่าวมาแล้วในบทที่ 4 แต่อย่างไรก็ตาม มีแนวโน้มว่า ชาวบ้านจะใช้เรื่องเล่านี้น้อยลง ทั้งนี้เพราะความจำเป็นในการอธิบายความเป็นมาเกี่ยวกับผีปู่และย่าและและพิธีกรรมน้อยลง ชาวบ้านเห็นว่าพิธีกรรมเลี้ยงผีปู่และย่าและเป็นพิธีกรรมอันศักดิ์สิทธิ์ก็จริง แต่อธิบายเพียงว่าเป็นพิธีกรรมเก่าแก่ก็เพียงพอ ทั้งความสนใจเกี่ยวกับอดีตของหมู่บ้านเริ่มลดน้อยลง

บทบาทของเรื่องเล่าผีปู่และย่าและในหมู่บ้านป่าจี้

การที่ชาวบ้านป่าจี้ให้คุณค่าแก่เรื่องเล่าผีปู่และย่าและว่า เป็นประวัติความเป็นมาของผีปู่และย่าและและพิธีกรรมเลี้ยงผีปู่และย่าและ เรื่องเล่าผีปู่และย่าและจึงมีบทบาทในแง่ที่เชื่อมโยง "อดีต" สมัยพุทธกาลกับ "ปัจจุบัน" เรื่องราวในเรื่องเล่าที่กล่าวถึงปู่และย่าและเป็นยักษ์ กินเนื้อคนเป็นอาหาร แล้วพระพุทธรเจ้าเสด็จมาห้ามไม่ให้กิน แต่ให้กินเนื้อควายแทน เป็นเรื่องราวในอดีตครั้งพุทธกาล เรื่องเล่าจึงกล่าวถึงอดีตนั้นมา เชื่อมต่อกับพิธีกรรมเลี้ยงผีปู่และย่าและ ซึ่งเป็นเรื่องราวในปัจจุบัน

บทบาทของเรื่องเล่าผีปู่และย่าและในด้าน เชื่อมโยงอดีตกับปัจจุบันดังกล่าวข้างต้น ทำให้พิธีกรรมเลี้ยงผีปู่และย่าและเป็นสิ่งที่พึงกระทำ และเป็นพิธีกรรมที่มีความศักดิ์สิทธิ์มากขึ้น เพราะเกี่ยวข้องกับพระพุทธรเจ้า ผีปู่และย่าและไม่ใช่ผีธรรมดาทั่วไป แต่เป็นผีที่ พระพุทธรเจ้า

ทรง "ทวยไว้ หื้อมิงอยู่ค้อยเงินปุ่น. . .มิงอยู่ค้อยเงินอีกชาค้อยเงิน ปีไหนหื้อกินควายเผือก
 เขาคำ แล้วหื้อย่ำอยู่ค้อยใต้ตึงลูกสาว หื้อกินควายคำกับมิ่ง" ในแง่นี้ปุ่และย่ำและจึงเป็น
 พุทธสาวกที่มีหน้าที่รักษาต้อยเงินหรือค้อยสุเทพและค้อยคำตามพุทธท่านาย ในขณะที่เดียวกัน
 การประกอบพิธีกรรมเลี้ยงผีปุ่และย่ำและ ก็เป็นการกระทำตามพุทธท่านายด้วย เมื่อประกอบ
 พิธีกรรมชาวบ้านจะนำ "พระขลุ่ย" ไปห้อยไว้ให้ผีปุ่และย่ำและเห็น มีเรื่องเล่าผีปุ่และย่ำและ
 บางส่วนกล่าวว่า พระพุทธเจ้าทรงประทานพระขลุ่ยไว้ บางส่วนกล่าวว่า พระพุทธเจ้า "เสก
 หัวใจไว้ที่พระขลุ่ย" แม้ ร. บอกว่า พระขลุ่ยนั้น "แทนพระเจ้า" เท่ากับพระพุทธเจ้าเสด็จมาใน
 พิธีกรรม แม้จะมีความหมายเพียงสัญลักษณ์ก็ตาม และยังมีพระสงฆ์ร่วมเจริญพระพุทธมนต์ด้วย
 พิธีกรรมเลี้ยงผีนี้จึงเป็นพิธีกรรมอันศักดิ์สิทธิ์

หากพิจารณาคำเรียกผีปุ่และย่ำและ ชาวบ้านจะเรียก ผีปุ่และย่ำและ บ้าง
 เรียก ผีตึง บ้าง เรียก พระเจ้าตึง บ้าง และเรียก ผียักษ์ บ้าง* ที่น่าสนใจ คือ คำเรียก
 ผีตึง และ พระเจ้าตึง เป็นคำเรียกที่มีความหมายเป็นผีป่า แต่ชาวบ้านกลับไม่ได้ถือว่า
 ผีปุ่และย่ำและเป็นผีป่า หากเป็น เช่นบ้านเช่นเมือง จะเห็นว่า การจัดประเภทของผี ผีปุ่และ
 ย่ำและก็เป็นผีอารักษ์ ไม่ใช่ผีป่า เพราะพระพุทธเจ้าทรงให้ปุ่และรักษาต้อยเงินหรือค้อยสุเทพ
 และย่ำและรักษาต้อยคำ ที่เรียก ผีตึง หรือ พระเจ้าตึง คงเป็นเพราะทั้งต้อยเงินและค้อยคำ
 อยู่ในเขตป่านั้นเอง

มีข้อน่าสังเกตเพิ่มเติมเกี่ยวกับชื่อเรียกผีปุ่และย่ำและ คือ ใช้คำว่า ปุ่ และ ย่ำ
 คำเรียกนี้เหมือนกับชื่อเรียกผีตม คือ ผีปั่ว แต่ชาวบ้านก็จัด "เป็นคนละผี" หรือผีคนละประเภท
 ผีปั่วเป็นผีบรรพบุรุษของตระกูล ซึ่งสืบสายทางฝ่ายแม่ ส่วนผีปุ่และย่ำและไม่ใช่ผีบรรพบุรุษของ
 ใคร อย่างไรก็ตาม ในการประกอบพิธีกรรมเลี้ยงผีของหมู่บ้าน ซึ่งมีอยู่ 3 ผีด้วยกัน ได้แก่

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

* คำว่า ผียักษ์ นี้ มีความสับสนอยู่บ้าง กล่าวคือ บางคนหมายความว่า ผีปุ่และย่ำและ
 บางคนหมายถึง ผียักษ์ อีกคนหนึ่งที่ตั้งทรงม้าขึ้นแล้วกินเนื้อควายสด ๆ เช่นเดียวกับผีที่ตั้งม้าขึ้นแล้ว
 กินเนื้อควายสด ๆ บางคนบอกว่าเป็น ผีย่ำและ บางคนก็บอกว่าเป็น ผียักษ์ ที่ไม่ใช่ผีย่ำและ
 อย่างไรก็ตาม ความสับสนนี้ส่วนหนึ่งเกิดจาก "ปุ่และย่ำและ" เป็นอักษร

ผีเสื้อและย่าและ ผีเจ้าบ้าน และผีปู่ย่า ชาวบ้านจะเลี้ยงผีปู่ย่าก่อน (ซึ่งไม่ได้เลี้ยงทุกปี ส่วนมากเลี้ยง 1 ปีเว้นไป 3 ปี) แล้วเลี้ยงผีปู่และย่าและ จากนั้นจึงเลี้ยงผีเจ้าบ้าน มีชาวบ้านจัดความสัมพันธ์ระหว่างผี 3 ประเภทนี้ว่า "ผีปู่และย่าและ เป็นอย่างกำนันเฮานี้. . . เจ้าบ้านก็บ้อหลวง ปกครองบ้าน หมู่บ้านนี้. . . ผีปู่ย่าเป็นผีตระกูลเฮา" ในที่นี้จะเห็นว่า ชาวบ้านจัดความสัมพันธ์ของ "ผี" ที่พวกเขานับถือ ตามความสัมพันธ์ทางการปกครองที่พวกเขาสัมผัสอยู่ ผีปู่และย่าและเป็นผีที่ชาวบ้านตำบลแม่เหิระนับถือ ไม่ใช่ผีของหมู่บ้านใดหมู่บ้านหนึ่ง เมื่อเทียบกับการปกครอง ก็คือ กำนัน ตำบลผีเจ้าบ้านเป็นผีที่ปกป้องรักษาหมู่บ้าน จึงเทียบได้กับ บ้อหลวงหรือผู้ใหญ่บ้านที่เป็นผู้ปกครองระดับหมู่บ้าน ส่วนผีปู่ย่านั้นเป็นผีบรรพบุรุษของตระกูลอยู่แล้ว

นอกจากนั้น ที่เรื่องเล่าผีปู่และย่าและกล่าวถึง พระพุทธเจ้าให้ปู่และรักษาคอยเงิน ย่าและรักษาคอยคำ ยังมีบทบาทต่อความสัมพันธ์ระหว่างชาวบ้านกับป่าด้านตะวันตกของหมู่บ้านอีกด้วย ถึงแม้ผีปู่และย่าและไม่ใช่ผีป่า แต่ที่อยู่ของผีปู่และย่าและหรือดวงเลี้ยงผีก็เข้าไปในป่าในสมัยก่อน การเดินทางเข้าไปประกอบพิธีกรรมเลี้ยงผีปู่และย่าและยากลำบากพอสมควร ต้องเดินเท้าเข้าไปในป่า เป็นระยะทางประมาณ 2.5 กิโลเมตร ทำให้ชาวบ้านจำนวนหนึ่งเท่านั้นที่ไปร่วมประกอบพิธีกรรม แต่โดยรวมคงเป็นทุกหลังคาเรือน เพราะชาวบ้านรู้สึกว่ ชาวบ้านในสมัยนั้นร่วมแรงร่วมใจกันประกอบพิธีกรรม และคงเป็นผู้ชายเป็นส่วนใหญ่ ในชีวิตประจำวัน ชาวบ้านสมัยก่อนจะเข้าไปเก็บของป่าบ้าง ตัดไม้บ้าง พวกเขาต้องผ่านดวงเลี้ยงผีนี้ เพราะเป็นทางระหว่างเขา คือ คอยคำและคอยเหล็ก มีลำห้วยแม่เหิระไหลผ่าน ชาวบ้านตระหนักดีว่า บริเวณดังกล่าวเป็นที่อยู่ของผีย่าและ ดังนั้นพวกเขาจึงต้องระมัดระวังเกี่ยวกับการหาประโยชน์จากป่า โดยเฉพาะบริเวณใกล้ ๆ ดวงเลี้ยงผี ปกติชาวบ้านจะไม่เข้าไปยุ่งย่ำมาที่ดวงเลี้ยงผี มีชาวบ้านหลายคนเล่าให้ฟังถึงปฏิกิริยาที่บริเวณดังกล่าว เช่น มีคนเห็นเลื้อยบ้าง เห็นคนแปลกหน้าบ้าง แต่พอย้อนกลับไปอีกครั้งกลับไม่พบอะไร

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทบาทที่สำคัญของเรื่องเล่าผีปู่และย่าและ นอกจากเป็นการเชื่อมโยงอดีตกับปัจจุบันแล้ว ยังมีบทบาทในด้านตอกย้ำความเชื่อเรื่องการเวียนว่ายตายเกิดอีกด้วย และความเชื่อเรื่องการเวียนว่ายตายเกิดนี้ ยังสัมพันธ์กับความเชื่อเรื่องอำนาจผีอีก

ชาวบ้านป่าจี้เชื่อเรื่องการเวียนว่ายตายเกิด ซึ่งเป็นความเชื่อทางพุทธศาสนาของชาวบ้าน พวกเขาทำบุญและปฏิบัติธรรมด้วยหวังจะได้รับผลตอบแทนที่ดีในชาติหน้าภพหน้า เมื่อผู้วิจัยบริจาคเงินสมทบทุนจัดซื้อสิ่งของเครื่องใช้สำหรับพระอุโบสถของวัดป่าจี้ มีชาวบ้านบางคนบอกว่า ได้ทำบุญร่วมกับพวกเขา ชาติหน้าจะได้เกิดร่วมกันอีก เรื่องราวที่พระเทศนาในวันศีลหรือวันพระ ส่วนมากเป็นเรื่องชาดก ซึ่งเป็นเรื่องราวของพระโพธิสัตว์ก่อนมาเกิดเป็นพระพุทธรูปเจ้าหรือภพาวาดในวิหารวัดก็เป็นภาพพระเวสสันดร ซึ่งเป็นพระชาติสุดท้ายของพระโพธิสัตว์ เรื่องเล่าผีปู่แสะย่าแสะเป็นเรื่องเล่าหนึ่งที่ตอกย้ำความเชื่อเรื่องการเวียนว่ายตายเกิด เมื่อพระพุทธรูปเจ้ามีพระชนม์ขึ้น ได้เสด็จมาห้ามปู่แสะย่าแสะไม่ให้กินเนื้อคน ในปัจจุบันปู่แสะย่าแสะได้ตายไปแล้ว และกลายเป็นผีรักษาคอยเงินคอยค่า ชาวบ้านต้องนำเนื้อควายไปเลี้ยงอยู่เป็นประจำทุกปี

"ผี" สำหรับชาวบ้าน คือ วิญญาณของคนที่ตายไปแล้ว และรอไปเกิดใหม่ พวกเขาเชื่อว่า วิญญาณของคนที่ตายไปแล้ว ขณะที่รอไปเกิดใหม่ จะวนเวียนอยู่ที่บ้านอาศัย หรือที่บ้านของเครือญาติ หรือที่บริเวณที่ตาย ยกเว้นวิญญาณที่เป็น ผีเจ้าวนาย จึงจะไปอยู่ร่วมกับผีเจ้านายคนอื่น ๆ หรือสถิตอยู่อยู่ที่สำคัญ ๆ ชาวบ้านยังมีความเชื่ออีกว่า เด็กที่เกิดมามากจะเป็นคนในเครือญาติหรือคนในหมู่บ้านที่ตายไปแล้ว บางครั้งเด็กไม่สบาย หรือร้องไห้แงงแง พวกเขาบางคนจะประกอบพิธีกรรมขอสมาเด็ก ซึ่งเชื่อว่า เป็นผู้ใหญ่ในตระกูลของตน หรือหากไปหาผีเจ้านาย แล้วผีเจ้านายบอกว่า เป็นพ่อหรือแม่ของใครมาเกิดเป็นเด็กคนนั้น พ่อแม่ของเด็กก็จะพาไปหาคนที่ผีเจ้านายบอกว่าเป็นลูกของเด็ก แต่สำหรับผีปู่แสะย่าแสะ ชาวบ้านเชื่อว่า จะไม่ไปเกิดใหม่ เพราะพระพุทธรูปเจ้าให้รักษาคอยเงินคอยค่า ต้องอยู่รักษาคอยเงินคอยค่าจนกว่าจะถึง 5,000 ปี สิ้นสุดพุทธศาสนา

การที่ผีปู่แสะย่าแสะไม่ไปเกิดใหม่ ทำให้ชาวบ้านต้องประกอบพิธีกรรมเลี้ยงผีอยู่เป็นประจำ พวกเขาเชื่อว่า หากประกอบพิธีกรรมเลี้ยงผีอย่างดี ผีปู่แสะย่าแสะไม่พอใจ ก็จะช่วยปกปักรักษาชาวบ้าน ให้นำน้ำมนต์มาดื่ม แต่หากไม่ประกอบพิธีกรรมเลี้ยงผี หรือเลี้ยงแล้ว ผีปู่แสะย่าแสะไม่พอใจ ผีปู่แสะย่าแสะจะกลับมากินคนอีก ในแง่นี้แสดงให้เห็นว่า ชาวบ้านยอมรับอำนาจของผีปู่แสะย่าแสะ ทางหนึ่งที่จะรอดพ้นอำนาจของผีปู่แสะย่าแสะได้ ก็คือ อยู่ในร่มกาสาพิกตร์ มีความเชื่อเกี่ยวกับม้าขี่ผียักษ์ที่กินเนื้อควายสด ๆ ว่า จะต้องเป็น ปู่ หรือผู้ชาย

ที่เป็นกระเทย อาจเป็นเพราะม้ายี่ก่อนม้ายี่ ก. เป็นปู่ ทำให้ชาวบ้านเชื่อว่า ม้ายี่ผีอักษจะต้อง เป็นปู่ ป้า ค. เล่าว่า มีปู่คนหนึ่ง ผีปู่และย่าและจะให้เป็นม้ายี่ พอเขาารู้จากผีเจ้านาย เขาก็ไป บวชเพื่อไม่ให้ผีปู่และย่าและทำร้ายเขาได้ เพราะเขาไม่อยากเป็น อันที่จริง ไม่เพียงแต่ผีปู่และ ย่าและเท่านั้นที่มีอำนาจให้ผลดีหรือร้ายแก่คน ผิดคนอื่น ๆ ก็เหมือนกัน เพียงแต่อำนาจมากน้อย ต่างกัน การแก้ไขหากผีกระทำให้เดือดร้อน จะให้หนานที่รู้วิธีขับไล่มาจัดการก่อน ถ้าไม่สำเร็จ จึงให้พระสงฆ์ช่วย

จะเห็นว่า ความเชื่อเรื่องการเวียนว่ายตายเกิด ทำให้เชื่อว่ามีผีจริง และมีเหล่านั้น มีอำนาจที่คนต้องระวัง แต่ชาวบ้านก็มีวิธีการให้ผีอำนาจประโยชน์ให้ เช่น กรณีผีปู่และย่าและ ชาวบ้านจะประกอบพิธีกรรมเลี้ยงผี และหากผีทำร้าย พวกเขาก็มีวิธีการแก้ไข โดยให้ผู้รู้วิธีการ ช่วย หรือให้พระสงฆ์ช่วย

ดังได้กล่าวมาแล้วว่า ชาวบ้านป่าจี้สืบทอดเรื่องเล่าผีปู่และย่าและน้อยลง และให้ ความสำคัญแก่คุณค่าของเรื่องเล่าที่น้อยลงด้วย ทำให้บทบาทของเรื่องเล่าที่มีต่อชาวบ้านป่าจี้ ลดน้อยลงด้วยเช่นกัน เพราะบทบาทของเรื่องเล่าจะมีมากเพียงไรขึ้นอยู่กับการใช้เรื่องเล่านั้น

จากคำอภิปรายเกี่ยวกับบทบาทของเรื่องเล่าผีปู่และย่าและข้างต้น จะเห็นว่าเรื่องเล่า ผีปู่และย่าและกับพิธีกรรมเลี้ยงผีปู่และย่าและ เสริมกันและกันในด้านบทบาทต่อชาวบ้านป่าจี้ แต่ สถานการณ์ความเปลี่ยนแปลงของเรื่องเล่าและของพิธีกรรม ทำให้เราเห็นว่า เรื่องเล่าอาจ เปลี่ยนแปลงในทิศทางตรงข้ามกับการเปลี่ยนแปลงพิธีกรรมก็ได้

ศูนย์วิทยทรัพยากร

ก่อนหน้าที่พิธีกรรมเลี้ยงผีปู่และย่าและที่ชุมชนแม่เหิยะจะซบเซาลงในช่วงประมาณ ทศวรรษที่ 2470-80 เรื่องเล่าผีปู่และย่าและและพิธีกรรมเลี้ยงผีปู่และย่าและ คงเสริมกันให้ ความเชื่อเรื่องผีปู่และย่าและเป็นที่ยึดถือของชาวบ้านแม่เหิยะ และการยึดถือความเชื่อเรื่องนี้ ของชาวบ้าน ทำให้เกิดองค์กรเกี่ยวกับพิธีกรรมเลี้ยงผีปู่และย่าและขึ้น เพื่อการประกอบพิธีกรรม อันได้แก่

1. ตั้งเข้า แสนวิเศษ เป็นผู้รับหน้าที่ มีหน้าที่เป็นหัวหน้าในการประกอบพิธีกรรม
2. หัวหน้าคาครัว แม่อุยหล้า เป็นผู้รับหน้าที่ มีหน้าที่เตรียมเครื่องเลี้ยงผี
3. ม้าขี่ เป็นร่างทรงให้กับผีปู่และย่าและ และผีเจ้านายต่าง ๆ
4. คนหามพระขลุ่ย เป็นหน้าที่ของชาวบ้านผู้ชาย ไม่กำหนดว่าต้องเป็นใคร ในแต่ละปีใครต้องการหามพระขลุ่ยก็จะไปหาม มี 4 คน (บางคนบอกว่ามี 8 คน)
5. วงซอ เป็นหน้าที่ของชาวบ้านที่มีความสามารถในด้านดนตรี และการขับซอ มีหน้าที่บรรเลงเพลงนำหน้าขบวนแห่หามพระขลุ่ย และขับซอในช่วงหลังเสร็จพิธีกรรม

แต่หลังจากนั้นผู้ขึ้นมาใหม่องค์แรกของพิธีกรรมนี้ก็เปลี่ยนแปลงไป ตั้งเข้าถูกลดบทบาทลง จากมีหน้าที่เป็นหัวหน้าในการประกอบพิธีกรรม มาเป็นเพียงผู้กล่าวคำอัญเชิญท้าวทั้งสี่และผีปู่และย่าและส่วนหัวหน้าคนคาครัว ซึ่งแม่อุย ป. รับต่อจาก แม่อุยหล้า มีบทบาทมากขึ้น กลายเป็นหัวหน้าในการประกอบพิธีกรรมแทน และในปัจจุบันองค์แรกของพิธีกรรมเปลี่ยนแปลงไปอีกมาก ตามทางการกำหนดเป็นหัวหน้าในการประกอบพิธีกรรม เขาเป็นผู้เสนาองานเข้าสู่สภาตำบล แต่ในทางปฏิบัติหัวหน้าคนคาครัวยังคงเป็นหัวหน้าในการประกอบพิธีกรรมอยู่ คนหามพระขลุ่ยกับวงซอหมดหน้าที่ไป ปัจจุบันองค์แรกของพิธีกรรม ได้แก่

1. หัวหน้าคนคาครัว แม่ ร. เป็นผู้รับหน้าที่ มีหน้าที่กำหนดวันประกอบพิธีกรรมและเตรียมเครื่องเลี้ยงผี หัวหน้าคนคาครัวนี้เป็นหัวหน้าในการประกอบพิธีกรรมอย่างไม่เป็นทางการ
2. หัวหน้าในการประกอบพิธีกรรมอย่างเป็นทางการ กำหนดตำบลแม่เหี้ยะเป็นผู้รับหน้าที่ มีหน้าที่เสนอเรื่องการประกอบพิธีกรรมเข้าสู่ประชุมสภาตำบล ออมเงินชาวบ้านสำหรับใช้ประกอบพิธีกรรม มอบหมายให้ชาวบ้านบางคนไปซื้อควายจ้างคนฆ่าสัตว์ฆ่าควาย เตรียมสถานที่ และขนพระขลุ่ยจากวัดไปยังดงเลี้ยงผี
3. ตั้งเข้า หนาน ก. เป็นผู้รับผิดชอบ มีหน้าที่อาราธนาศีล และกล่าวคำอัญเชิญท้าวทั้งสี่ ผีปู่และย่าและ บริวารหรือลูก ๆ ของผีปู่และย่าและ และพระฤาษี (ในการกล่าวคำอัญเชิญผีปู่และย่าและ หนาน ก. กล่าวอัญเชิญขุนหลวงวิลังคด้วย)

4. ม้าขี้ ป้า ก. เป็นผู้รับหน้าที่ มีหน้าที่ทรงผียักษ์มากินเนื้อควายสด ๆ (สำหรับม้าขี้ ค. ซึ่งเป็นม้าขี้ผีย่าและได้หมดบทบาทไปแล้ว)

พิธีกรรมเลี้ยงผีปู่และย่าและที่ชุมชนแม่เหียะ ได้ชมเขาไปเมื่อประมาณทศวรรษที่ 2470 และได้มีการฟื้นฟูขึ้นมาใหม่ประมาณทศวรรษที่ 2480 ที่น่าสังเกต การไม่ได้ประกอบพิธีกรรมนี้เนื่องจาก สนวิเศษ และ แม่ฮุยหล้า เสียชีวิต ชาวบ้านแม่เหียะไม่ได้ประกอบพิธีกรรมระยะหนึ่ง ต่อมากำหนดขอให้แม่ฮุย ป. ประกอบพิธีกรรมขึ้นมาใหม่ ผู้วิจัยไม่รู้ว่า ในช่วงนั้นมีการนำเรื่องเล่ามาอ้างความจำเป็นต้องประกอบพิธีกรรมกันมากนักน้อยเพียงไร แต่คงมีการเล่าเรื่องเล่าอยู่ทั่วไป เพราะคนที่มีชีวิตในช่วงเวลานั้นรู้เรื่องเล่าผีปู่และย่าและนี้ การฟื้นฟูพิธีกรรมเลี้ยงผีนี้มีขึ้นอีกครั้งประมาณทศวรรษที่ 2500 ครั้งนี้เริ่มจากการฆ่าควาย และเลี้ยงผีปู่และย่าและด้วยควายทั้งตัว มีม้าขี้ทรงผียักษ์มากินเนื้อสด ๆ ในช่วงนี้เรื่องเล่าน่าจะมียุทธมาขึ้น เพราะเป็นการยืนยันว่า การเลี้ยงควายทั้งตัวเป็นสิ่งที่ถูกต้องตรงกับเรื่องเล่า หลังจากนั้นมาพิธีกรรมคงจะชบเซาลงไปอีก หรือมี ๆ กับการเล่าเรื่องเล่ามีน้อยลง จากข้อมูลการใช้เรื่องเล่าของชาวบ้านป่าจี้ พบว่า มีคนอายุ 21 ปีบางคนไม่รู้เรื่องเล่า ทั้งที่อาศัยอยู่ในหมู่บ้านมาโดยตลอด แสดงให้เห็นว่า การเล่าเรื่องเล่าผีปู่และย่าและให้คนรุ่นหลังฟังมีน้อยลง และมีน้อยลงมายิ่งขึ้นในช่วงประมาณ 10-15 ปี เพราะมีเด็กรุ่นเล็กหรืออายุต่ำกว่าประมาณ 15 ปีที่ไม่รู้เรื่องเล่านี้ แต่ในระยะ 6-7 ปีมาได้มีการฟื้นฟูพิธีกรรมขึ้นมาใหม่ จะเห็นว่าความเปลี่ยนแปลงของเรื่องเล่าและของพิธีกรรมในครั้งหลังนี้เปลี่ยนแปลงแตกต่างกัน ในด้านเรื่องเล่าเปลี่ยนแปลงไปทางชบเซาลดบทบาทลง ส่วนด้านพิธีกรรมเปลี่ยนแปลงไปทางต้องประกอบพิธีกรรมและคู่ใหญ่มากขึ้น อย่างไรก็ตาม บทบาทของพิธีกรรมก็เปลี่ยนไปจากเดิมที่เลี้ยงผีปู่และย่าและเพื่อขอน้ำฝนน้ำฝนมาเป็นเพื่อให้ผีปู่และย่าและและผียักษ์พอใจ ไม่มากินชาวบ้าน รวมทั้งมีนัยเพื่อให้คนนอกได้คู่ด้วยความเปลี่ยนแปลงดังกล่าวมานี้ ส่วนหนึ่งมีความเกี่ยวข้องกับบริบททางสังคมด้วย การฟื้นฟูพิธีกรรมก่อนครั้งหลังสุด เป็นการฟื้นฟูพิธีกรรมของชาวบ้านเอง ไม่มีคนนอกเข้าไปเกี่ยวข้องด้วย แต่การฟื้นฟูครั้งหลังนี้เป็นผลมาจากนักวิชาการ นักศึกษา สื่อมวลชน และชาวบ้านต่างถิ่น โดยเฉพาะนักวิชาการแล้วมีส่วนอยู่มาก เพราะมีการช่วยเหลือด้านการเงินเพื่อให้ชาวบ้านประกอบพิธีกรรมได้มากขึ้น ในแง่นี้เป็นการฟื้นฟูเฉพาะด้านพิธีกรรม โดยมีนัยว่าเป็นพิธีกรรมเก่าแก่ที่ควรอนุรักษ์ไว้และให้คนนอกได้คู่ ในขณะที่การฟื้นฟูเช่นนี้ไม่จำเป็นต้องนำเอาเรื่องเล่ามาอธิบายพิธีกรรมทางด้านชาวบ้านเองก็ให้ความสำคัญแก่คุณค่าของเรื่องเล่าลดน้อยลง เรื่องเล่าจึงลดบทบาทลง

เรื่อย ๆ

กล่าวโดยสรุป บทบาทของเรื่องเล่าผีปู่และย่าและนี้ เป็นเรื่องเล่าที่เชื่อมโยงอดีตกับปัจจุบัน ทำให้พิธีกรรมเลี้ยงผีปู่และย่าและมีความศักดิ์สิทธิ์ยิ่งขึ้น เพราะผีปู่และย่าและมีความเกี่ยวข้องกับพระนุทเจ้า ทั้งยังมีความหมายว่าพระนุทเจ้าเกี่ยวข้องกับพิธีกรรมนี้ และเรื่องเล่านี้ยังมีบทบาทในด้านตอกย้ำความเชื่อเรื่องการเวียนว่ายตายเกิด และตอกย้ำความเชื่อเรื่องอำนาจของผีอีกด้วย อย่างไรก็ตาม บทบาทของเรื่องเล่าลคน้อยลงเรื่อย ๆ ตามการเปลี่ยนแปลงของสังคม

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย